

САДРЖАЈ

ПРЕДГОВОР	5
ПОЕЗИЈА	7
ЛИРСКЕ ПЕСМЕ.....	11
ПРВЕНЧАД.....	13
НЕДЕЉА	15
ПУТНИК	16
НАГРАДА	18
ГОСПОЋИЦИ... У СПОМЕН	19
АХ, ЖИВОТУ.....	20
ШТО НЕ ПИЈЕШ.....	21
ГЛЕ КРАСОТЕ... ..	22
МОЈИ БОЛОВИ	23
МОМА	24
СПОМЕН	25
ЗАШТО МЕ... ..	27
ГОСПОДИНУ КАРИТОНУ Ј.....	28
ОСМЕХ	29
МИЛА.....	30
ГОСПОЋИЦИ Л... ..	31
АЛ' МИ САДА	32
СТАЗЕ.....	33
ГДЕ ЈА... ..	34
ЈОШ	35
ИЗ ДЕЛАОНИЦЕ.....	36
СВЕ ЈЕ ПРОШЛО	38
УОЧИ НОВЕ ГОДИНЕ 1857	39
ПУТ У ГОРЊАК	40
НОЋ У ГОРЊАКУ.....	43
СТАРО ДОБА	44
ВЕЧЕ	46
ГРЕШНИК.....	47

НА НОЋИШТУ	48
ШТА ЋЕ... ..	49
КОСОВО.	51
КАТКАД.	53
ВРАЧАР	54
ДРУГ	55
МОЈА МИЛКА	56
ОРАО.	57
ЈА	58
СУНЦЕ.	60
ПУСТА ЈЕ... ..	61
ПОСЛЕ СМРТИ.	62
ТИ СИ БИЛА... ..	63
ЋУТИТЕ, ЋУТ'ТЕ!... ..	64
БОЖИЈИ ДАР.	65
КОГА ДА ЉУБИМ... ..	66
ЈА САМ СТЕНА.....	67
НЕБО МОЈЕ... ..	69
ЗБОГОМ!... ..	70
ПИЈЕМ.....	72
ОСИЛИ СЕ... ..	73
КРОЗ ПОНОЋ... ..	74
ПОТОК ЖУБОРИ.....	75
РАЈА.....	76
ЈЕВРОПИ	78
ПАДАЈТЕ, БРАЋО!... ..	79
ЉУБАВ	80
ОСЕЋАМ.....	89
ШТО НИСАМ	90
ЦРНОГОРАЦ ЦРНОГОРКИ	91
НА КОЛЕНА!... ..	92
ПОНОЋ	93
НА ЛИПАРУ.....	95
БОЈНА ПЕСМА	97
ДА Л' ТО... ..	99
ОТАЏБИНА	100
ЈЕДНОЈ НЕСТАШНОЈ ДЕВОЈЦИ	101
РАТАРИ	102
'ЕРЦЕГОВАЧКА	105
ШВАЉА	108

НА ВРАЧАРУ.....	112
ЈОШ ЈЕДНА УБОЈНА.....	116
ЗЕМЉА.....	118
СИРОЧЕ.....	122
ЉУБИЧИЦА.....	123
ПОЗДРАВ.....	126
УСПОМЕНЕ.....	128
СТРАЖАР.....	130
КАО КРОЗ МАГЛУ.....	133
 ПЕСМЕ ПРИ РАЗНИМ ПРИЛИКАМА.....	135
ЊЕГОВОЈ СВЕТОСТИ.....	137
КЊАЗУ АЛЕКСАНДРУ КАРАЂОРЂЕВИЋУ.....	137
ПРВОЗВАНИ АНДРИЈА 1858.....	139
12.ДЕКЕМБАР 1858.У БЕОГРАДУ.....	141
ЗБОГОМ 1858-ој ГОД(ИНИ).....	143
ПОВРАТАК КНЕЗА СРПСКОГ МИЛОША ОБРЕНОВИЋА I.....	145
НА ВЛАДУ У СРБИЈИ.....	145
НА ДАН РОЂЕЊА КНЕЗА СРПСКОГ МИЛОША ОБРЕНОВИЋА I.....	149
ДОБРОДОШЛИЦА ГОСПОЋИ КНЕГИЊИ ЈУЛИЈИ.....	151
НА ГРОБУ КНЕЗА МИХАИЛА.....	153
КНЕЗУ СРПСКОМ МИЛАНУ ОБРЕНОВИЋУ IV.....	158
КНЕЗУ СРПСКОМ МИЛАНУ М.ОБРЕНОВИЋУ IV.....	160
КНЕЗУ СРПСКОМ МИЛАНУ М.ОБРЕНОВИЋУ IV.....	162
ДОБРОДОШЛИЦА ЈОВАНЦИ МАРКУСОВОЈ.....	165
СПОМЕН Б.ХОРВАТОВИЋУ.....	167
ЈАН ХУС.....	170
КНЕЗУ СРПСКОМ МИЛАНУ М.ОБРЕНОВИЋУ IV.....	172
(О ПРОСЛАВИ 10.АВГУСТА 1878.ГОДИНЕ).....	174
 ВЕЋЕ ПЕСМЕ (ЕПСКЕ и ЕПСКО-ЛИРСКЕ ПЕСМЕ).....	177
ЕМИЛУ КОСТОВИЋУ.....	179
ПЉЕН.....	181
РАЊЕН ВЕЉКО.....	185
ОСМАН-АГА.....	187
ИСКУШЕНИК.....	189
ПРВЕ ЖРТВЕ.....	193
БУРА НА МОРУ.....	213

БРАТОУБИЦА	217
МУЧЕНИЦА.....	226
БАРЈАКТАРОВИЋИ.....	238
НЕВЕСТА ПИВЉАНИНА БАЈЕ	240
ПРИЧЕСТ	262
СТРАЖА	270
ДВЕ ЗАСТАВЕ.....	274
КАРАУЛА НА ВУЧИЈОЈ ПОЉАНИ	278
Епиграми.....	283
(И НАШ ЈОЦА ПОПА).....	285
НА НОВО ЛЕТО	286
КОД НАС.....	287
ЈЕДНОЈ ВАСПИТАТЕЉЦИ.....	288
Г.ГРКИЊИ.....	289
СТАРА ГОСПОЂА	290
ЧИТАОЦИМА „ВРАГОЛАНА”	291
МАКСА ШНАЈДЕР И ЂАВО	293
ЧИВУТСКА ИСПОВЕСТ.....	296
ЖАЛОСТ ГЂЕ Л... ..	297
ЈЕВРОПСКИ МИР.....	298
БОЈНА ПЕСМА	299
ОТАЦ И СИН.....	301
„СВЕ И СВА”	302
ШТИЛИСТИКА.....	303
ПРИ ПОДИЗАЊУ „ВИЛАЖА” ЛЕТЊИКОВЦА СТ.РАЈИЧЕВИЋА	304
<НАДГРОБНИ НАТПИСИ>	305
КАЛУЂЕРИ.....	306
<ШАРЕН-ПАТАК - БИРИ, БИРИ! >	307
ДАРОВИ ЧУВЕНОМЕ АНДРАШУ	308
АЛИМПИЈУ КРИТИЧАРУ.....	309
(ШТА ТО БЛИСТА — ШТА СЕ СИЈА?)	310
(МИСЛИО ЈЕ ШАРЕН ПАТАК).....	311
ШАРЕН-ПАТАК БИРИ, БИРИ)	312
[ОЧЕ, ОЧЕ, ОПРОСТИ].....	313
(V АКТ)	314
ОДЛОМЦИ, КОНЦЕПТИ, ЗАПИСИ.....	315
ЗОРА	317
ТВОЈА РЕЧ... ..	319

<ХУЈИ — ЈЕ Л' ГОРА ТО>	320
<НА ГЛАТКИМ ГРУДИМА БОГАТЕ ТИСЕ>	321
ЦАРСКА ЗАПОВЕСТ	322
МИР	323
(ДИГОШЕ СЕ ГАВРАНОВИ)	324
У ЈЕСЕН	325
(ИЛ' ВЕЧНО ТРПИ)	326
(ДОШО БИХ ТИ, СТЕВО... ТАКО МИ ЖИВОТА!...)	327

ПРЕВОДИ

ДЕВОЈКА И ГРЛИЦА	331
(КОЛОМБИНА ЗАПЕВКА)	332
ХИМНА	334
КАД УВЕЧЕ... (немачка)	335

DUBIA

ДОЋИ ЋЕ	339
ТВОЈ ПОГЛЕД	340
КИША ПЉУШТИ...	341
БИЋЕШ МОЈА	342
(МИЛУТИН ПЕТРОВИЋ-ХЕРА)	343
<НЕ СТАЈТЕ МИ НА ГРОБ, ЉУДИ>	344
(ЗБОГОМ ПОШЛА, СТРИНА МИЛКА)	345
ХИМНА ЋЕЛЕШУ — ЋЕЛКУ — ТУРСКОМ БАЊАКТАРУ	346
ВРАГОЛАНЕ!	347
(КАПЕТАНУ МИЛУТИНУ КАРАНОВИЋУ)	349
(О ПРОСЛАВИ 10.АВГУСТА 1878.ГОДИНЕ)	350

ПРОЗА

НЕВЕСТА	353
НЕВЕРНА ТИЈАНА	365
КОМАДИЋ ШВАЈЦАРСКА СИРА	377
МАЛЕ СЛИКЕ ЗА ВРЕМЕ РАТА	383
МАЈСТОР МИТАР НА САВИ	393
РУСКИЊА	401
ЈЕДНА НОЋ	433

УСКОК.....	451
УСПОМЕНЕ.....	469
ДРАМЕ	479
ЈЕЛИСАВЕТА: Књегиња црногорска	481
ПРВИ ДЕО.....	483
ДРУГИ ДЕО.....	517
ТРЕЋИ ДЕО	554
ЧЕТВРТИ ДЕО.....	587
ПЕТИ ДЕО.....	637
СТАНОЈЕ ГЛАВАШ.....	675
ПРВИ АКТ.....	677
ДРУГИ АКТ	706
ПРВА СЦЕНА.....	706
ТРЕЋИ АКТ	707
ЧЕТВРТИ АКТ	727
ПЕТИ АКТ	744
СЕОБА СРБАЉА	773
ПРВИ ДЕО.....	775
ДРУГИ ДЕО.....	795
ТРЕЋИ ДЕО	819
ЧЕТВРТИ ДЕО.....	847
ПЕТИ ДЕО.....	863
СЛИКАРСТВО	883
ПИСМА	931
БИОГРАФИЈА	981

Ђура Јакшић
ОДАБРАНА ДЕЛА

Издавач
НЕВЕН,
Лагумска 14, Земун
11080 Београд

За издавача
Мико Јеремијевић

Дизајн корица
Сунчица Јеремијевић

Техничка припрема
Иван Јеремијевић

Лектура и коректура
Ивана Урошевић

Пласман
тел/факс: + 381 11 409 53 90
моб: +381 69 133 48 96

Штампа
Невен, Београд

Тираж
500 примерака

ISBN 978-86-7842-412-0

Ђура Јакшић

ОДАБРАНА ДЕЛА

НЕВЕН

ПРЕДГОВОР

I

„У неко доба ноћи, а било је то крајем 19. века, на обали Дунава, један наш чувени песник и сликар затражио је дозволу да пређе у Земун, у оно време у иностранство. На питање управника полиције које му је занимање, он поште-но одговори да је књижевник. Збуњен, полицијски службеник, прочисти грло и строже пита: „Кажи ми право занимање, чиме се бавиш?“ Наш писац по-нови искрено: „Господине управниче, немам другог занимања. Ја сам по свом првом занимању песник и драматичар, што ће рећи — књижевник.“

Управник полиције слегну раменима, па удари у звонце да пробуди усну-лог ћату и стаде да му диктира: „Напиши, књижевник без занимања.“ Уз то, издаде наредбу да се дотичном писцу не наплати такса будући да „скитнице, Цигани, музиканти и друга слична им лица без сталног занимања“ добијају објаву бесплатно.“ („Политикин забавник“)

Ђура је рођен 1832. године, у свештеничкој породици. У гимназију је по-шао у Сегедину, али је није завршио; био је и трговачки шегрт, па настављао школу, да би са три разреда гимназије пошао у сликарску школу у Темишвар. После мађарске буне, где је учествовао, одлази на сликарске студије у Беч. Цео његов живот био је лутање: од Баната, Бачке, Новог Сада, до Доњег Миланов-ца и Подгорца, у Тимочној Крајини. Помишљао је да оде и у калуђере, што песма *Искушеник* говори о томе.

Био је осуђиван на проклетство да своју даровитост натапа литрама ви-на и да грца у дуговима, смуцајући се по свету, од варошице до велеграда. У октобру привремено се настањује у Кикинди, а дани су му пролазили уса-мљенички. Такав живот прекида крчмарева кћи, Мила, која остаје уписа-на у историју Јакшићевог живота црвеним словима прве љубави. Време је одмицало, љубав је нарасла, а Мила је једног дана отишла. Мислио је да се никад више неће вратити, па јој је написао песму, тужну исповест несрећно заљубљеног човека.

Мила
 „Вина, Мило!“- орило се,
 Док је Мила овде била.
 Сада се Мила изгубила:
 Туђе руке вино носе.
 Ана точи, Ана служи,
 Ал' за Милом срце тужи.
 Нема нама Миле више!
 Оно мало веселости,
 Што имаше добри гости,
 То код Миле оставише.
 Ана точи, Ана служи,
 Ал' за Милом срце тужи.
 (...)
 1856.

„Није јој никад ништа казао, али кад му је била празна чаша, није хтео да га друга послужи, чекао је док Мила прође поред стола, па јој ћутећи додао чашу. А када му је она донела пуну бледога иђошког рампаса, он јој је погледао дубоко у очи, погледао и испио чашу до дна“, причао је касније Нушић.

II

Књижевне одлике романтизма биле су разноврсне: језичка и културна реформа Вука Караџића, песничка реформа Бранка Радичевића, народна поезија, европски утицаји (Хајне, Петефи, Барјрон, Шекспир...). Основно обележје јесте лиризам. Кратка лирска поезија, по садржини љубавна, родољубива или мисаона, главни је жанр романтичарске поезије, али су лиризмом прожета и друга два жанра: поема (спој епског и лирског) и поетска драма (спој драмског и лирског).

У целокупном покрету романтизма Ђура Јакшић заузима истакнуто место, уз Бранка Радичевића, Јована Јовановића Змаја и Лазу Костића, он представља најдоследнијег и најплоднијег представника романтичарског схватања књижевности. Сопствена личност и осећања у првом плану, национална љубав и љубавни заноси, снажни изрази и бујне слике — све оно што је било карактеристично за песништво наших романтичара — одликује и поезију Ђуре Јакшића.

Сликао је опште ситуације и осећања, али су свему томе давали топлину његова искреност и снажна експлозија емоција. Створио је неколико љупких,

топлих и једноставних лирских цртежа. Без много речи, лаким и једноставним стихом, успевао је да изрази своја најдубља и најтананија осећања и да веома снажно делује на читаоца. И све то без великих уметничких средстава. Лирика је повезана с његовом судбином и приликама у којима је живео. Његове песме су искрене и доживљене. Мотиви су личне патње и страдања, а срж тема љубав и патриотизам. Дубоко лично незадовољство животом спојено је у његовим песмама с типично романтичарским конфликтом између снажне индивидуалности и средине која га окружује. Песниково Ја у стању је непрестане зараћености са светом, између њега и других нема и не може бити никаквог људског додира, никаквог дијалога, јер је тај свет стран, то је свет без љубави и разумевања.

У Јакшићевом песничком формирању значајну улогу имало је његово бавање сликарством. Између његових песама и слика постоји не само мотивске него и дубље стилске сродности. Пиктуралност, оштри, рембрантовски контрасти светла и таме (Рембрант је био његов најдражи сликар), колористика која се остварује густином епитета и метафора — то су неке особине поезије којима се она приближује његовим сликарским платнима и које га издвајају међу другим песницима.

Јакшић је песник ноћи, поноћни песник. Стена, камен, као облик крајње непомичности, али истовремено симбол одбране и пркоса, јесте један од основних елемената његове имагинације. Он се јавља као метафора става, како личног, тако и националног. Песник се осећа као стена о коју се ломе све злобе и пакости света („Ја сам стена“). Страх прелази у будност и опрезност, ишчекивање опасности у одбрану, чување свог и туђег мира. Та тема повезује његову лирику с другим видовима његовог стваралаштва. Она се јавља у дужим епским песмама („Стража“, „Стражар“, „Караула на Вучјој планини“), на сликарским платнима („Караула“).

III

Много је значајнији његов драмски рад. Написао је три трагедије у стиху: „Сеоба Србаља“, „Јелисавета, кнегиња црногорска“ и „Станоје Главаш“, од којих је прва у епском, а друге две у лирском, јампски интонираном десетерцу. У све три драме теме су историјске. Заједничка основа свих трију јесте сукоб хероизма и издаје, чиме се Јакшић приближава Његошу. Њихове су слабости у недовољној историјској и реалистичној заснованости ликова и радње, а снага им је у лиризму драмских сукоба и ситуација. Скерлић каже: „Јакшић лиричар спасава свуда Јакшића драматичара.“

Јакшић је један од најранијих српских приповедача. Од њега је остало на четрдесет већих и мањих приповедака. Његове приповетке, писане у једном истом лирском расположењу, могу се поделити на чисто романтичарске приповетке, које су поетизовања прошлости и садашњости, у ствари поеме у прози, писане у слободном стиху и на приповетке романтичарске у основи, али у којима се осећа нов реалистички дух, у којима се слика савремен живот, и у којима има политичке и социјалне тенденције. Он снажно и без устезања казује све што вређа и буни младу Србију, све што мисли и осећа млад нараштај.

Стваралачки и страдаљачки живот тог образованог и темпераментног човека често се одвијао у боемском амбијенту скадарлијских кафана Три шешира и Два јелена. Боемска атмосфера била је његово природно окружење у коме је добијао стваралачку инспирацију, изазивао дивљење и аплаузе веселих гостију и боемских дружбеника, али и бес власти чијој се суровости и лакомоти ругао, оригинално и сатирично. До вечног дома на тадашњем гробљу код цркве Светог Марка испратио га је цео Београд.

АНЕГДОТЕ

У једној анегдоти песник Ђура Јакшић седе на фијакер унатрашке, кочијаш га упита што не седне напред, на шта му Ђура каже:

– Па где сте ви видели да Србин гледа унапред?!

Ђура Јакшић је написао песму „Отаџбина” и имао је уговорено са издавачем у ком року да је уреди и преда. Ђура је у брзини, у последњи час, однео песму написану на листу хартије, масном од бурека, који је појео.

Ђура Јакшић био је познат по томе што је често цех у кафани плаћао својом уметношћу. Тако је једном питао крчмара да му да бесплатну вечеру, с тим да му Ђура напише песмицу која ће му се свидети. У случају да се крчмару песмица не свиди, Ђура ће му платити готовином. Крчмар је пристао, а када се Ђура добро најео, почео је да рецитије песмице једну за другом. Међутим, крчмару се ниједна није свидела. Најзад је Ђура одрецитовао:

„Еј, кесо моја са много динара, Изиђи из џепа, исплати крчмара!“

„Е, то ми се свиђа, то чекам!“ — рече крчмар.

„Е, вала, и ја једва дочеках!“ — рече Ђура и оде.

Ивана Урошевић

ПОЕЗИЈА

ЛИРСКЕ ПЕСМЕ

ПРВЕНЧАД

1.

Ала ј' красно летње вече,
Кад га пратиш ти, месече,
Па још оне звезде ситне
Кад мложина од њи' блистне,
И кад ветар мало пирне
Снагом срце моје дирне,
Па још око драгу спази
Ди са оног брега слази, —
Душа с' онда с срцем игра,
'Оће срце да надигра.
Да му болном не помажем,
Прси јаке да не стежем,
Срце б' ово искочило,
'Ладно тело оставило.

2.

После красне ове кише
Сваког биља биће више,
Свако цвеће ено расти,
О да лепе света сласти!
Свако дете ено с' кити
Као зора када свити.
Ја у цвећу биља тражим,
Ди га тражим, не налазим,
Нема, нема за ме биља,
Кад ми не да већа сила.

3.

Боловаћу и умрећу,
Рани биља наћи нећу;
Рани мојој нема лека,
Докле траје земног века.
Драга ј' мени рану дала,
Небу кад ме горе звала.
Она оде, а ја оста',
Болно срце онда поста.
Али даће, даће река
Смртна мојој рани лека.

(1852 — 1853)

НЕДЕЉА

Са тороња недељицу
Прво звоно кад означи,
Свака мајка своју децу
У свечано преоблачи.

Друго звоно кад зазвони,
Мајка с децом у храму је;
Побожно се моле они —
И Бог њине молбе чује.

Кад огласи недељицу
Звоно треће, старац стари
Слабу води он дечицу,
Којим туга господари.

Куда старац децу води?
Куда ли ће за њим млади?
Иде ћерку да походи
Са седморо унучади.

Гробљу иде, Бога моли
Са седморо сирочади:
Себи ћерку да измоли,
Њима мајку да поврати.

Ту се силна суза рони,
Де се мајка оплакује.
Побожно се моле они —
Ал' им молбе Бог не чује.

(1854 — 1855)